

ทิศทางการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย
DIRECTION OF RELIGIOUS STUDY INSTITUTE MANAGEMENT
OF THE SANGHA

พระครูวิสุทธิธรรมานุวัตร (สมเกียรติ วิสุทธิโอ)*

พระครูอาทรยติกิจ (ชื่น ขำวงษ์)**

บทคัดย่อ

การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุสามเณร ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้และคุณภาพ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ด้วยดีทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แบ่งการจัดการเรียนการสอนออกเป็น 3 ชั้น คือ นักระรมชั้นตรี นักระรมชั้นโท และนักระรมชั้นเอกเป็นต้น

คำสำคัญ: ทิศทาง, การบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา

ABSTRACT

The study of Buddhist scriptures is a study of the disciplines to learn Buddhism for monks and novices. The main force of Buddhism is able to study the disciplines easily and thoroughly, which will be the basis for the practice. Focus on the development of heirs to knowledge and quality. It is considered to be the business of the Buddhist monks, the most important part in the propagation of Buddhism in Thailand from the past to present. The teaching is divided into 3 classes, namely, bodhisattva. Master class and the noble class.

Keywords: Direction, Religious Study Institute Management

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน บรรพบุรุษไทยตั้งแต่สมัยเก่าก่อนได้รับพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติและรักษา ส่งเสริม สืบต่อกันมาไม่ขาดสาย พระรัตนตรัย

*ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดเจริญธรรมาราม กรุงเทพมหานคร

**ครูสอนศีลธรรมโรงเรียนอนุบาลศรีประจันต์ ตำบลศรีประจันต์ อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

และหลักธรรมปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ได้ซึมซาบเข้าไปในจิตใจและอยู่ในสายเลือดเนื้อของคนไทยในชาติไทยตลอดมาจนถึงปัจจุบัน (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2546 : 1) พระพุทธศาสนานั้นว่าโดยทั่วไปมีความหมายกว้างมาก รวมถึงแต่หลักธรรม พระสงฆ์ องค์กรสถาบัน กิจการไปจนถึงศาสนสถาน ศาสนวัตถุทุกอย่าง แต่ถ้าจะเจาะจงไปถึงความหมายที่เป็นตัวจริง พระพุทธศาสนา หมายถึง “คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” และความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาย่อมหมายถึง ความดำรงอยู่แห่งคำสอนของพระพุทธเจ้า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546 : 6) สภาพของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองหรืออ่อนแอมีความสำคัญอย่างยิ่ง มิใช่เฉพาะความเจริญรุ่งเรือง แต่มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของสังคมไทยทั้งหมด(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 : 1) ด้วยเหตุนี้การดำรงรักษาคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

บุคคลที่มีหน้าที่ดำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา คือ พุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุสามเณรนั้นว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เพราะหน้าที่หลักของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुความพ้นทุกข์ของตนเอง การสั่งสอนธรรมเพื่อให้อื่นพ้นทุกข์ และการประยุกต์ธรรมเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นทุกข์ จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาของพระสงฆ์เป็นพื้นฐานและมีส่วนในการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ ซึ่งมีผลต่อความมั่นคงและการสืบทอดพระพุทธศาสนา

การศึกษาในพระพุทธศาสนาแบ่งได้ 2 ภาษา คือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต การศึกษาภาษาบาลีเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เพราะทุกประเทศที่นับถือนิกายเถรวาทให้ความเคารพ และศึกษาพระพุทธพจน์จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีเหมือนกับว่ากำลังฟังพระพุทธวจนะต่อพระพักตร์ของพระบรมศาสดา คำสอนของพระพุทธองค์ จึงยังคงบริสุทธิ์ราบถึงปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 : 1) พระภิกษุสามเณรหรือพุทธศาสนิกชนจึงต้องศึกษาบาลี เพื่อให้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจากคัมภีร์ต่างๆ ภาษาบาลีจึงได้รับความนิยมจากพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก การศึกษาพระธรรมวินัยและการศึกษาภาษาบาลีจึงคู่กันตลอดมา ต่อมาพระไตรปิฎกเริ่มได้รับการแปลเป็นภาษาไทย ในสมัยรัชกาลที่ 1 รวมทั้งอรรถกถาและฎีกา ก็ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยเกือบทั้งหมด พุทธศาสนิกชนจึงให้ความนิยมนอ่านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับแปลเป็นภาษาไทยมากขึ้น ความจำเป็นในการศึกษาภาษาบาลีจึงลดความสำคัญลง การศึกษาพระธรรมวินัยกับการศึกษาภาษาบาลีจึงแยกออกจากกัน จากเดิมที่ศึกษาภาษาบาลีเพื่อนำไปแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาตัวภาษาบาลีเอง แต่การศึกษาภาษาบาลียังจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการสืบค้นคำตอบทางพระพุทธศาสนาจากต้นฉบับภาษาบาลี และการศึกษาภาษาบาลีเป็นระบบการศึกษาหลักของคณะสงฆ์

การศึกษาของพระสงฆ์เป็นการจัดการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม เน้นไปที่การศึกษาภาษามคธหรือภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาหลักในการจารึกลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก รวมทั้งอรรถกถา และฎีกา เป็นต้น ด้วยเหตุที่ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้จารึกคำ

สอนในพระพุทธศาสนาตามบทวิเคราะห์ว่า พุทธวจน ปาเลตติ ปาลี” (พระมหาศักรินทร์ ศพินทุรักษ์, 2553 : 2) แปลว่าภาษาโดยอ้อมรักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะ เพราะเหตุนี้ ภาษา นั้น ชื่อว่าปาลี แปลว่าภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะ

เมื่อมีการจารึกภาษาบาลีลงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์สามเณรหรือพุทธศาสนิกชน จึงต้องเรียนเป็นภาษาบาลี เพื่อให้เข้าใจและแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้ การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ที่เรียกว่า การศาสนศึกษา จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ การเรียนนิกกรรมและบาลี หลักสูตรที่ใช้เรียนมีเนื้อหาที่มีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า โดยนำเอาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ มาย่อแล้วเรียนเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาเรียกกันว่า เรียนพระพุทธพจน์ เหตุที่พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่และสืบต่อมาได้ทุกวันนี้โดยไม่สูญหายหรือผิดเพี้ยนไป และมีการสืบทอดและพัฒนาตลอดมา ก็เพราะได้อาศัยการศึกษาเล่าเรียนแบบนี้ ผู้ที่มีบทบาทในการเรียนรู้ภาษาบาลีและเผยแผ่หลักคำสอนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มากที่สุด คือ พุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (มงคลศรีไพรวรรณ, 2550: 11)

การจัดการศึกษาบาลีในอดีตที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ไม่บ่อยมากนัก ที่เห็นเด่นชัด คือ การเปลี่ยนแปลงระดับชั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แบ่งชั้นการเรียนออกเป็น 3 ชั้น หรือ 3 ประโยค ตามปิฎกทั้ง 3 นั้น คือ เปริยญตริต้องแปลจบพระสูตร เปริยญโทต้องแปลจบพระสูตร และพระวินัย และเปริยญเอกต้องแปลจบพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม ผู้เรียนจบเปริยญตริ-โท-เอก เรียกว่า มหาเปริยญบาลี (มงคล ศรีไพรวรรณ, 2550: 43) ภายหลังต่อมาคณะผู้บริหารการศึกษาของสงฆ์ได้เปลี่ยนเป็นประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ.9 และเปลี่ยนตำราเรียนจากพระไตรปิฎกมาเป็นคัมภีร์อรรถกถาฎีกาซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นรองแทน โดยเปลี่ยนระบบการสอนจากสอบปากเปล่า มาเป็นสอบข้อเขียน ภายหลังต่อมาใน พ.ศ. 2456 ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็น 3 ชั้น โดยแบ่งชั้นประโยค 1-2-3 เรียกว่า เปริยญตริ ประโยค ป.ธ. 4-5-6 เรียกว่า เปริยญโท ประโยค ป.ธ. 7-8-9 เรียกว่า เปริยญเอก (สมชาย ไมตรี, 2539 : 2)

ต่อมาระบบการศึกษาของสงฆ์เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2527 พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2540 การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษามี 2 ประเภทคือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมมี 3 ชั้น ได้แก่ นกกรรมชั้นตรี นกกรรมชั้นโท และนกกรรมชั้นเอก และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมี 8 ชั้น ได้แก่ ประโยค 1-2-3 เรียกว่า ระดับเปริยญตริ ประโยค 4-5-6 เรียกว่า ระดับเปริยญโท ประโยค 7-8-9 เรียกว่า ระดับเปริยญเอก

การศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งคณะสงฆ์ แต่ก็ไม่สามารถจะพัฒนาและขยายการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เพียงพอขึ้นกว่าเดิมได้ เมื่อพิจารณาจากสถิติผลสอบและจำนวนผู้เข้าสอบในแต่ละปี ปรากฏว่าจำนวนผู้ที่ส่ง

สอบกับผู้ที่สอบได้ ผู้ที่สอบได้มีเปอร์เซ็นต์น้อยมาก ปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง ส่งผลกระทบต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง ทราบได้จากการศึกษาของพระสงฆ์ได้ลดความสำคัญลง จะมีอยู่เฉพาะภายใน วัดที่สำคัญๆ เท่านั้น คณะสงฆ์จะต้องดูแลจัดการการศึกษาตนเองภายในวัดที่รับผิดชอบ บรรดาสำนักเรียนแต่ละวัดที่เจ้าอาวาสได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรม จะต้องดำเนินการหาทุนทรัพย์มาบริหารจัดการตามความเหมาะสม

นอกจากนั้นในการจัดการศึกษาแผนกธรรม ยังขาดบุคลากร ขาดเงินงบประมาณ ซึ่งไม่เพียงพอและไม่แน่นอน ขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารการศึกษา ขาดเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดการทำนุบำรุง ดูแลรักษา เมื่อพิจารณาด้านบุคลากร (Man) ผู้เรียนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา มีความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ มีพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่าง และผู้เรียนมีการศึกษาทั้ง 3 แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา ทำให้เกิดความล่าช้าทางการศึกษา ผู้เรียนห่างไกลครอบครัว ผู้บริหารมีความรู้และทักษะไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการเท่าทันการเปลี่ยนแปลง และผู้บริหารมีภาระงานอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารจัดการเพียงพอ ครูขาดความมั่นคง และความก้าวหน้าทางด้านวิชาชีพ ขวัญและกำลังใจ ไม่ได้รับสวัสดิการ การสงเคราะห์ รายได้ และสวัสดิการที่เหมาะสมต่อคุณวุฒิ และไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการกระบวนการเรียนการสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างเหมาะสมและเท่าเทียม มีการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดภาวะสมองไหลไปหน่วยงานอื่นที่มั่นคงกว่าเดิม ระบบการบริหารและการพัฒนาบุคลากรยังไม่เป็นระบบ ไม่มีทิศทางในการจัดการที่ชัดเจน ครูส่วนน้อยไม่มีการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ไม่มีการประเมินผลจากหลายฝ่าย และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนรู้จักคิดและแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง ผู้บริหารขาดการนิเทศติดตาม ประเมินผลให้เป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่มีการบันทึกเป็นหลักฐาน ไม่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากนั้นจุดอ่อนของนักเรียน คือ นักเรียนบางส่วนยังขาดการรู้จักประหยัดในการใช้จ่ายของส่วนตัวและส่วนรวม นักเรียนส่วนน้อยที่มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ การจำแนก การเปรียบเทียบ ความคิดรวบยอด การประเมิน และการสร้างจินตนาการ ระดับผลการเรียนรวมทุกวิชา มีระดับผลการเรียน 3 และ 4 อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพอใจ ผู้เรียนส่วนน้อยที่รู้จักตั้งคำถาม รู้จักการใช้เวลาว่าง โดยการอ่านหนังสือ และกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์ และสรุปความได้ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬาได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร ด้านการเงิน (Money) มีงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สอดคล้อง ไม่เหมาะสมกับภาระงาน และรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ขาดระบบการบริหารจัดการ การเงิน การบัญชีที่ได้มาตรฐานเป็นธรรมาภิบาล และไม่มีแผนงานที่ชัดเจนในการบริหารจัดการระบบการเงินของโรงเรียน มีสื่อ วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ ไม่เอื้อต่อการจัดการศึกษา และไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน ด้านวัสดุอุปกรณ์หลักสูตรเทคโนโลยี (Material) หลักสูตรที่ใช้เป็นการนำของการศึกษาขั้นพื้นฐานมาใช้ซึ่งไม่มีความสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาผู้เรียน เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหาร

จัดการ และการจัดการศึกษายังไม่มี ความทันสมัย ระบบฐานข้อมูลยังไม่มีประสิทธิภาพ การเข้าถึงเทคโนโลยียังไม่ทั่วถึง ด้านการบริหารจัดการ (Management) ไม่มีแผนงานในการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาอย่างชัดเจน การถ่ายทอดและสื่อสารยังไม่ทั่วถึงองค์กร ขาดการนิเทศติดตามและประเมินผลจากหน่วยงานต้นสังกัด ขาดการนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อวางแผนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างจริงจัง ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และการจัดการศึกษาจากภาคส่วนภายนอก สภาพแวดล้อมของโรงเรียนขาดการสร้างความภาคทางวิชาการ การศึกษาพระปริยัติธรรมยังเน้นอยู่ในส่วนของปริยัติ คือภาคของความรู้ยังไม่มี การเชื่อมต่อความรู้เข้าสู่ภาคของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญหาตามหลักพุทธธรรม ระบบสวัสดิการแก่ผู้เรียนขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และระบบการบริหารวิชาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังไม่เป็นระบบ เป็นต้น (สมชาย ไมตรี, 2539 : 2)

ในประเด็นข้างต้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะเขียนบทความในประเด็นสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการเพื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา เพื่อนำเสนอข้อมูลในการสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในสำนักศาสนศึกษาทั่วไป ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นฐานข้อมูลสารสนเทศในการกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ความหมายของสำนักศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึงการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการบริหารของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า "ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา" ของคณะสงฆ์ (ม.15 ตรี) และในระเบียบการบริหารปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า "ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี" การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมิได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้วคงอนุมานได้ว่ามีวัตถุประสงค์ 9 ประการคือ (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณ โญ), 2550 : 41)

- 1) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
- 2) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- 3) เพื่อพัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
- 4) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
- 5) เพื่อรักษาศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
- 6) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
- 7) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

8) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

9) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

พระพุทธศาสนา หมายความว่าพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ประกอบด้วย พระศาสดา ศาสนธรรม ศาสนศึกษา ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนสมบัติ และศาสนพิธี พระศาสดา หมายความว่าพระพุทธเจ้าและหมายรวมถึงพระธรรมและพระวินัยตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ศาสนาธรรม หมายความว่าพระธรรม พระวินัย คำสั่งสอนและหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และหมายรวมถึงคำสั่งสอนและหลักปฏิบัติที่ปรากฏในอรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่นของพระพุทธศาสนา

ศาสนศึกษา หมายความว่า การแนะนำ การถ่ายทอดความรู้ การเทศนาสั่งสอน การเผยแพร่ การฝึกอบรม การปฏิบัติธรรม การเรียนการสอน การสร้างองค์ความรู้ตามหลักและแนวทางของพระพุทธศาสนา รูปแบบ วิธีการ ที่เป็นเอกลักษณ์ของการแสดงธรรมในพระพุทธศาสนา และหมายรวมถึงการศึกษาเล่าเรียนแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญ และการศึกษาสงเคราะห์อื่นใดที่คณะสงฆ์จัดขึ้นเพื่อการศึกษาแก่พุทธบริษัท ศาสนบุคคล หมายความว่าภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา และหมายรวมถึงประวัติและสัญลักษณ์ของศาสนบุคคลในพระพุทธศาสนา ศาสนสถาน หมายความว่าอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ ศาสนสมบัติกลาง สิ่งก่อสร้าง โบสถ์ วิหาร ธรรมสถาน สถูป เจดีย์ หรือทรัพย์สินอื่นใดในลักษณะเดียวกัน และหมายรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม ที่ติดอยู่กับอสังหาริมทรัพย์นั้น ศาสนวัตถุ หมายความว่าอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยประติมากรรม จิตรกรรม ศิลปกรรม วัสดุ อุปกรณ์ เอกสาร ข้อมูล ทรัพย์สินทางปัญญา ประวัติและหมายรวมถึงสัญลักษณ์ที่ใช้แทนพระศาสดา ศาสนธรรม ศาสนศึกษา ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี ศาสนสมบัติ หมายความว่าทรัพย์สินของพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และหมายรวมถึงศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา ซึ่งใช้เรียกพระศาสดา ศาสนธรรม ศาสนศึกษา ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนสมบัติ และศาสนพิธี ศาสนพิธี หมายความว่าพิธีกรรมและระเบียบปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาซึ่งสืบทอดกันมาตามพระธรรมวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของพุทธบริษัท

การเรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน ถ้าการเรียนการสอนไม่ได้รับการเอาใจใส่ปรับปรุงให้เหมาะสมกับผู้เรียนโดยตรงแล้ว การสอนย่อมเป็นผลเสียต่อการศึกษา ทั้งคุณภาพของผลผลิตก็จะเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการเรียนการสอน การเรียนการสอนเป็นสิ่งที่คู่กัน เมื่อมีการสอนจะต้องมีการเรียน ซึ่งเป็นปฏิริยาสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างครูกับนักเรียนตามวัตถุประสงค์ของการสอนมิใช่อยู่ว่าผู้สอนสอนให้จบตามเนื้อหาที่กำหนดไว้ แต่ความสำคัญของการสอนอยู่ที่การเรียน อยู่ที่ผู้เรียนๆ ได้มากน้อยแค่ไหนเรียนรู้ได้อย่างไร และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางใดบ้าง ดังนั้น การสอนต้องใช้หลักการทางจิตวิทยาว่าด้วยพฤติกรรม ปรัชญาว่าด้วยตรรกวิทยาและญาณวิทยาเป็นต้น

องค์ประกอบการสอนประกอบด้วยเนื้อหาวิชาทักษะกระบวนการและการประเมินผล ซึ่งมีองค์ประกอบย่อย ได้แก่ การเตรียมการสอน วัตถุประสงค์ของวิชา เอกสารประกอบการสอน ความสามารถในการสอน การจัดกิจกรรมการสอน การใช้สื่อการสอน และการประเมินผลการสอน เป็นต้น ซึ่งการจัดการสอนจะดำเนินไปด้วยดีโดยคำนึงองค์ประกอบการจัดการเรียนการสอนอย่างมีระบบดังนี้ (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2550 : 54)

- 1) ตัวป้อน (Input) หมายถึงหลักสูตร ผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาวิชา สื่อการสอน สิ่งอำนวยความสะดวก เป็นต้น
- 2) กระบวนการ (Process) หมายถึงกระบวนการจัดการสอนเป็นการวางแผนและการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผลการสอน
- 3) ผลผลิต (Product) เป็นผลสมบูรณ์ของผู้เรียนจากการวัดและประเมินผล การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปทางที่ปรารถนาของผู้เรียน เป็นไปตามความคาดหวังของหลักสูตร

วัตถุประสงค์ของสำนักศาสนศึกษา

การศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มุ่งเน้นในด้านการอบรมจิตใจโดยเฉพาะ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือคั่นธธุระ การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นภาคทฤษฎีโดยวิธีบอกกล่าว ท่องจำปากต่อปาก ที่เรียกว่า มุขปาฐะ ทั้งที่เป็นการเล่าเรียนสดับรับฟังจากพระพุทธเจ้าโดยตรง และจากพระอรหันตสาวก วิปัสสนาธุระ คือการศึกษาวิธีฝึกหัดอบรมจิตใจให้สงบ สะอาด ปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระมหาสาวกซึ่งมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ได้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย และรวบรวมคำสั่งสอนเพื่อไม่ให้ประเพณีไขว่ไขว่ไปจากคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ จัดไว้เป็นหมวดหมู่มี 3 หมวด รวมเรียกว่าพระไตรปิฎกมี 84,000 พระธรรมขันธ์แบ่งได้ดังต่อไปนี้ (พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ, 2553))

- 1) หมวดพระสูตร เรียกว่า พระสุตตันตปิฎก มี 21,000 พระธรรมขันธ์
- 2) หมวดพระวินัย เรียกว่า พระวินัยปิฎก มี 21,000 พระธรรมขันธ์
- 3) หมวดพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก มี 42,000 พระธรรมขันธ์

พระสงฆ์สาวกสมัยนั้น ก็ศึกษาท่องจำกันด้วยปาก เป็นคณะๆ คณะละหมวดบ้างสองหมวดบ้าง จึงถึงสังคายนาที่ 5 จึงมีการจารึกลงในใบลานไว้เป็นหลักฐาน ด้วยภาษาบาลีหรือภาษามคธ ทั้งนี้ ด้วยเล็งเห็นว่า ในกาลภายหน้าจะไม่มีผู้ทรงจำพระไตรปิฎกได้ทั้งหมด และจากการที่พระไตรปิฎกได้ถูกจารึกไว้ด้วยภาษาบาลีนี้เอง พระสงฆ์สาวกโดยเฉพาะฝ่ายเถรวาท จึงหันมาศึกษาภาษาบาลีให้เป็นความรู้พื้นฐานก่อน จากนั้นถึงศึกษาพระไตรปิฎกต่อไป เพื่อเป็นการรักษาพระธรรมวินัยดั้งเดิมของพระพุทธองค์ ไม่ให้คลาดเคลื่อนหรือวิปลาสไป ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายไปยังนานาประเทศ จึงได้มีการคัดลอกพระไตรปิฎกไว้ด้วยภาษาของตน เพื่อจะได้เรียนรู้ได้ง่ายขึ้น และสามารถถ่ายทอดคำสั่งสอนนั้นออกมาอย่างถูกต้องตามพระพุทธประสงค์ วัตถุประสงค์ของสำนักศาสนศึกษา (1) เพื่อส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

แก่พระภิกษุสามเณร (2) เพื่อการสนองนโยบายด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ (3) เพื่อการธำรงไว้ซึ่งพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (4) เพื่อความมั่นคงสถาพรแห่งพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2550 : 5) พุทธศักราช 2542 หมวดที่ 1 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและคุณธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข หมวดที่ 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ในมาตราที่ 12 บัญญัติไว้ว่า นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ความมุ่งหมายและหลักการของการจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรม จึงเป็นสถาบันทางการศึกษาตามความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญที่สามารถพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ ควบคู่คุณธรรม มีจริยธรรม และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข แต่จากสภาพปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม เทคโนโลยีทันสมัยมีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้นอารยธรรมต่างประเทศมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย การดูแลเอาใจใส่และพึ่งพาอาศัยกันในครอบครัวปฐมภูมิลดน้อยลง ดังนั้น การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คือการให้เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องพัฒนาเพื่อทำให้สังคมไทยซึ่งเป็นเมืองพุทธศาสนามั่นคงและน่าอยู่สืบไป

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น เป็นการจัดการศึกษาที่เรียกว่าการศาสนศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

1) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตน คือภิกษุสามเณรทุกรูปที่บวชมาจะต้องศึกษาหลักเบื้องต้นคือพระวินัย การศึกษาพระวินัยก็คือศึกษาเรื่องศีลของภิกษุสามเณรระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เป็นการศึกษาเพื่อรักษาตัวเอง เพื่อปฏิบัติได้ถูกต้อง ทำให้ถูกต้องตลอดถึงศึกษาเพื่อเอาตัวให้รอด คือ หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น ศึกษาและปฏิบัติตามฐาน การจัดการศึกษาแบบนี้เป็นการจัดให้เฉพาะตัวบุคคล ได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ และเอาตัวรอดได้ โดยจะเรียนตามอัธยาศัย เรียนจากตำรา หรือจากครูอาจารย์ก็ได้

2) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคน หรือการจัดหลักสูตรให้เป็นประโยชน์ในเชิงธำรงรักษาเนื้อหาสาระหรือแก่นสารพระศาสนาเอาไว้ ได้แก่ การศึกษานักธรรมและบาลี หลักสูตรที่ใช้เรียนก็มีเนื้อหาที่มีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้า โดยนำพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ มาย่อแล้วเรียนกัน เรียนเพื่อรักษาพระพุทธศาสนา เรียกกันว่าเรียนพุทธพจน์ ที่พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่และสืบต่อมาได้ทุกวันนี้โดยไม่สูญหายหรือผิดเพี้ยนไป และมีการสืบทอดพัฒนาตลอดมาก็เพราะได้อาศัยการศึกษาเล่าเรียนแบบนี้

3) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนางาน การศึกษาแบบนี้เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคมคือลูกชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา กล่าวคือสมัยแรกๆ รัฐไม่สามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึง ทำให้ลูกชาวบ้านผู้รู้แต่ยากจนไม่มีโอกาสได้เรียน จึงอาศัยมาบวชเป็นสามเณรจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกกันว่า "พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ" หมายถึงการเรียนวิชาทางโลกควบคู่กันไปกับเรียนทางธรรม ตามแบบที่ 2 เมื่อเรียนจบแล้วก็สึกหาลาเพศไป และสามารถใช้ความรู้ไปประกอบอาชีพเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไปได้ การจัดการศึกษาแบบนี้จึงเป็นการช่วยเหลือสังคมหรือผลิตคนที่มีคุณภาพให้สังคมได้ทางหนึ่ง

เป้าหมายของสำนักศาสนศึกษา

การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ จะต้องรับเป็นภาระหน้าที่สั่งสอน สัทธืวิหาริกและอันเตวาลิกให้แก่พระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ฝ่ายอาณาจักรอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ก็ทรงให้การสนับสนุนอุดหนุนให้มีการสอบไล่ความรู้เรื่องปริยัติธรรมตลอดมา ทั้งได้ทรงยกย่องผู้มีความรู้ให้เป็นที่ยกย่องด้วยการพระราชทานสมณศักดิ์และนิตยภัตตามสมควรแก่ฐานะ เพื่อส่งเสริมพระภิกษุสามเณรผู้มีความรู้ในการปฏิบัติศาสนกิจสืบต่อไป ในปัจจุบันนี้ทางราชการได้ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยได้ตั้งนิตยภัตถวายครูสอนพระปริยัติธรรมและจัดการเทียบความรู้ทางด้านพระปริยัติธรรม ตามสมควรแก่ภูมิเขื่อนั้นๆ นอกจากนี้ ยังได้ออกพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนาโดยรับรองผู้สำเร็จการศึกษาตาราหลักสูตรที่กำหนดไว้ให้ได้รับปริญญาชั้นปริญญาตรี การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาได้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรที่เรียนรู้พุทธวจนะให้มีสมศักดิ์ฐานันดร พระราชทานรูปการต่างๆ มีนิตยภัตเป็นต้น จึงจัดให้มีวิธีการสอบพระปริยัติธรรม เพื่อให้ปรากฏต่อชาวโลกทั่วไปว่า พระภิกษุสามเณรรูปใดมีความมากน้อย แะไหน เพียงใด เมื่อปรากฏว่าพระภิกษุสามเณรรูปใด มีความรู้รอบรู้ถึงขั้นที่กำหนดแล้วพระมหากษัตริย์ก็ทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรรูปนั้นให้เป็นมหาเปรียญ ครั้นอายุพรรษาถึงขั้นเถรภูมิก็ทรงตั้งให้มีสมณศักดิ์ในสังฆมณฑล ตามสมควรแก่คุณธรรมและความรู้ เป็นอาจารย์สั่งสอนพระปริยัติธรรมสืบๆ กันมาจนบัดนี้ เป้าหมายการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม 3 ประการดังต่อไปนี้ (มงคล ศรีไพวรรณ, 2550 : 2)

1) ปริยัติ ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือการศึกษา

พระธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น บทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไรและเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น เรียกว่า ปริยัติ

2) ปฏิบัติ ได้แก่การน้อมเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือ นำมาปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา และใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือนำเอาหลักธรรมที่เรียนแล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือปทัชฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตนเรียกว่า ปฏิบัติ

3) ปฏิเวธ ได้แก่ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุขั้นนั้น ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัตินั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ แต่การยกฐานะดังกล่าวเป็นไปโดยอัตโนมติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือฐานะหรือตำแหน่งแห่งอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเองก็เป็น ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ เรียกว่าปฏิเวธ

กระบวนการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมนอกจากจะประกอบด้วยองค์ความรู้ 3 ประการดังกล่าวแล้ว ยังต้องมีส่วนประกอบอื่นๆ ที่สำคัญของการศึกษาอีกหลายประการ เช่น ผู้ศึกษาต้องมีความรู้ความเข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ในการปรับตัวและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ว่าสิ่งใดควรปรับ อย่างไร เป็นต้น การปรับเปลี่ยนตัวเพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการดำรงอยู่โดยการพัฒนาร่างกายในทางด้านร่างกายให้มีความสามารถและความพร้อมในการดำรงอยู่ด้วยดี เช่น ให้เจริญเติบโต แข็งแรง มีสุขภาพดี เป็นต้น การพัฒนาองค์ประกอบภายในทางด้านจิตใจให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นเช่น มีสติปัญญามากขึ้น มีคุณธรรมอื่นๆ เช่น ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นต้น การรู้จักเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ตลอดจนปรับสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์แก่ตน โดยรู้จักเลือกเกี่ยวข้องกับและถือประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมเท่าที่มีอยู่ไม่ทำลายหรือทำตนให้เป็นอันตรายแก่สิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลแก่ชีวิต ทำตนให้เกื้อกูลแก่สิ่งแวดล้อมที่ดีอันเป็นประโยชน์ร่วมกัน รู้จักจัดสิ่งแวดล้อมต่างๆ และสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่อำนวยประโยชน์

สรุป

การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ จะต้องรับเป็นภาระหน้าที่สั่งสอนสิทธิวิหาริกและอันตเวทาสักให้แก่พระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาฝ่ายอาณาจักรอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ก็ทรงให้การสนับสนุนอุดหนุนให้มีการสอบไล่ความรู้เรื่องปริยัติธรรมตลอดมา เป้าหมายการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1) ปฏิบัติได้แก่การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือการศึกษาพระธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง

2) ปฏิบัติ ได้แก่การน้อมเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือ นำมาปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา และใจ

3) ปฏิเวธ ได้แก่ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคลเป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติซึ่งทำให้กฐาณะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุขั้นนั้น ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติ นั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ แต่การยกฐานะดังกล่าวเป็นไปโดยอัตโนมัติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือฐานะหรือตำแหน่งแห่งอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเองก็เป็น ปัจจัยตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิ เรียกว่าปฏิเวธ

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. 2550. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2550. **การบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). 2550. **การพัฒนาชนบทของคณะสงฆ์ไทย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2546. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร :เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์จำกัด.

พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ). 2553. ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาวัดจองคำ อำเภอหางว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา 2552. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวัชรญาณ วรณฺญ. 2547. **ประวัติศาสตร์การศึกษาบาลีคณะสงฆ์ไทยในสยามประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อาทร.

พระมหาศักรินทร์ ศัพินทุกรักษ์. **หลักบาลีไวยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียงจางเจริญ. 2553.

มงคล ศรีไพรวรรณ **ประวัติการศึกษาของสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา. 2550.

มงคล ศรีไพรวรรณ. **ประวัติการศึกษาของสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา. 2550.

สมชาย ไมตรี. 2539. การศึกษาของพระสงฆ์ไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. **รายงานวิจัย**. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). 2546. **บทเจริญพระพุทธมนต์**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ในพระสังฆราชูปถัมภ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การศึกษาของ
คณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544.